

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XX

Yayın Komisyonu:

Prof. Dr. Necati ÖNER (*Dekan*)

Prof. Muhammed TANCİ

Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU

Doç. Dr. Talât KOÇYİĞİT

Doç. Dr. Gültekin ORANSAY

Doç. Dr. Esat COŞAN

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XX

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt : XX

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ.ANKARA-1975

İ Ç İ N D E K İ L E R

	Sayfa
Muhsin BALAKBABALAR, <i>Ord. Prof, Hilmi Ziya Ülken</i>	V
Muhsin BALAKBABALAR, <i>Mehmet Karasan</i>	XXIII
Muhsin BALAKBABALAR, <i>İki Dost</i>	XXVI
<i>Prof. Muhammed B. Muhammed Tavit Et-Tancı</i>	XXVIII
<i>Dr. Ragıp İmamoğlu</i>	XXXI
<i>Prof. Dr. Neşet ÇAĞATAY, Arkadaşım Muhammet Tancî</i> ..	XXXIII
<i>Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, İnkârcılıktan Doğan</i> <i>Bunalımlar</i>	1
<i>Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU, İslam'da Ahlâk Mese-</i> <i>lesi</i>	13
<i>Prof. Dr. Cavit SUNAR, Madde ve Ruh Hakkında Birkaç</i> <i>Söz</i>	21
<i>Prof. Dr. Şakir BERKİ, İslâm Hukukunun Ana Hatları .</i>	53
<i>Prof. Dr. Mubahat Türker KÜYEL, Değer ve Fârâbî ....</i>	71
<i>Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, Kur'anda İnsanın Yaratılış</i> <i>Sahnesinin Düşündürdükleri</i>	85
<i>Doç. Dr. İsmail CERRAHOĞLU, Ye'cüc-Me'cüc ve Türkler .</i>	97
<i>Doç. Dr. Süleyman ATEŞ, Kur'ân-ı Kerim'e Göre Evrim</i> <i>Teorisi</i>	127
<i>Doç. Dr. Süleyman ATEŞ, İmamiyye Şiasının Tefsir An-</i> <i>layışı</i>	147
<i>Dr. Mustafa FAYDA, El-Huzâi'nin Tahric'inin Neşredilme-</i> <i>yen Son Bölümü</i>	173

	Sayfa
Dr. İsmet KAYAOĞLU, <i>İslâm Ülkelerinin Yakın Tarihi</i> . . .	199
Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ, <i>Hâriciliğin Doğuşuna Tesir Eden Bazı Sebepler</i>	219
Hüseyin AYDIN, <i>Niçin İslâm Felsefesi Vardır?</i>	249
Mustafa SABRÎ-Prof. Dr. Hüseyin ATAY, <i>Vahdet'ül-Vucud</i>	257
Prof. Dr. M. Yusuf MUSA, <i>Tâbî'ilerin Fıkıh Anlayışları</i> (Çeviren: Dr. Abdulkadir ŞENER).	275
Fauzi M. NAJJAR, <i>Fârâbî'nin Siyasi Felsefesi ve Şiilik</i> (Çeviren: Mehmet DAĞ)	293
Abdu'l-Fettâh Ebû GUDDE, <i>Halk'ı Kur'an Meselesi</i> (Çeviren Mücteba UĞUR).	307
Jean DELAY-Pierre PİCHOT, <i>Psikolojinin Tanımları. Metodları ve Komşu Disiplinlerle İlgileri</i> (Çeviren Erdoğan FIRAT).	323

DEĞER VE FÂRÂBÎ*

Prof. Dr. MÜBAHAT TÜRKER KÜYEL

Biliyorsunuz, İnsan, hangi kökten gelmiş olursa olsun, -ister, bilimsel yöntemle ortaya konulmuş olduğu gibi, maymunlarla ortak bir atadan türeyip evrimlenmiş olsun, isterse, Kutsal Kitaplarda buyurulduğu üzere, ya da Mitologyalarda betimlendiği gibi, Tanrı isteğiyle birden bire yaratılmış olsun-, yeryüzünde öteki canlılarda bulunmayan bir özellik gösterir: Kültür ve Uygarlık yaratmak. İnsan, her ne kadar, yeşil yaprak gibi kendiliğinden besin yapamaz ise de, hem Doğa ile hem de diğer insanlar ile ilişkilerini kurmak, düzenlemek, sürdürmek ve geliştirmek için Kültür ve Uygarlık dediğimiz *Değer*leri yaratır.

Gerçekten, insansız bir doğada *Değer* var-değildir. Doğa, *Değer*'e yabancıdır. Oraya *Değer*'i insan getirir, insan ekler, insan katar. *Değer*ler insan yaratıdır, onlar insanın varlığa katgısıdır. Başka deyimle, insan, *Değer* denen ve Doğada bulunmayan yeni bir varlık alanı oluşturur, yeni bir varlık alanı yaratır. İnsan, insan olarak, başka yönle değil, işte bu yönle tanımlanır: *Değer* (ya da Norm) yaratan varlık. İnsanın özü bu!

*Değer*ler, aralarında sıralandıklarında, onların bitkisel ve hayvansal köklüleriyle yetinmek istemeyen herkesin "Yüksek" diyebilecekleri seçilip ayrılırlar. Bunlar, alınabilecek en geniş anlamlarıyla ve çeşitli bölme ilkelerine göre, Dil, Bilim, Bilgelik Sevgisi, Teknik, Sanat, Din, Hukuk, Ahlâk... gibi değerlerdir.

Bu yüksek değerler, ya da normaler, nasıl oluşurlar? Nasıl varlığa gelirler? Prometheus servüveninde coşkunca betimlendiği gibi, Tanrıdan mı çalınırlar? Yoksa, Tanrının kendisi mi lütfundan, kereminden, inayetinden, cevadından ötürü "Gizli Gömü"sünün insan eliyle

* Bu yazı D.T.C. Fakültesi büyük konferans salonuna Fârâbî Salonu adı verilmesi sırasında yapılmış olan konuşmadır (20 Mart 1974).

yağmalanmasına izin verir? Yoksa, yüksek değer, yalnız, Doğayla insan, insanla insan ilişkilerinden ileri gelen ve ruhbilim lâboratuvarına sokulup sağlamalı gözlemler yoluyla ölçülebilir ruhsal-toplumsal bir olay, bir norm oluşma süreci midir? Bu, yüksek değer nasıl yaratıldığı mı, yoksa, bir kere yaratılmış olan *Değer*'in nasıl bellendiğini, öğretildiğini ve diğer deneklere nasıl geçirildiğini mi gösterir? Geçmişte ve şimdi, yüksek değerler yaratan bireylerin ya da toplumların genel çizgileri hep bir mi, yoksa, ayrı ayrı mı olmuştur? Hangi toplumlar, ya da bireyler daha çok sayıda yüksek değerler yaratabilmişlerdir? Niçin? Yaratamamış olanlar var mıdır, niçin? Yüksek değerler toplumdan topluma nasıl geçerler? İşte size tartışılacak bir çok sorun!

Durum ne olursa olsun, yüksek değerler yaratmak, üretmek, insanın, bilgece değilse bile, bilgeliksever görünerek, Tanrı ile yarışmasıdır; insanın tanrısal olanı, yüksek değeri istemekte, Tanrı ile boy ölçüşmeye kalkmasıdır. Çünkü, Bilgelik denen şey, her şeyin, *Gerçekin*, *Doğrunun*, *İyinin* ve *Güzelin* tâ özünün en katıksız, en tam ve doğru bilgisini elde tutmak, yalnız Tanrıya vergidir, Tanrınıdır, tanrılıktır, tanrısalıdır, kutluktur, kutsaldır. Sanırım, işte, tam da bu yüzden, insan, Kutsal Kitaplarda, Yaratıkların En Onurlusu (Eşref-i Mahlûkat) sayılmaktadır. Yalnız canlıların değil, bütün yaratıkların en onurlusu! Tanrıdan başka her şey, Kutsal Kitaplarda geçen Melekler bile, yaratık olduğuna göre, Tanrının insanı bu denli yücelterek, kendi katına yaklaştırmaması, ya da insanın kendi kendini yücelterek Tanrı katına yaklaşması çok anlamlı!

Biliyorsunuz, bilgeliği seven büyük kişiler de, insanı bitki ve hayvanlarla ortak olan yanı ile değil, yüksek değerler yaratmak yanı ile tanımlamıştır. Sanki, belirlenmiş gibi, boyuna kullanılıp duran, ama hiç de belirlenmemiş kavram, şu "İnsanca yaşamak", yalnız, toplumdaki bitkisel ve hayvansal yaşamayı kolaylaştıran üretim ve tüketimden belli ölçüde pay almak değil, asıl, yüksek değerlerle yaşamak demektir. Çünkü, insan, istediği payı alıp, yine de bitkisel ve hayvansal yaşantısını sürdürerek "İnsanca" yaşamayabilir! Yüksek değerlerle yaşamak ise, insanın, kendi içinde yüksek değerleri yaşatması, kendisinin de yüksek değerler içinde yaşamasıdır. Bu da, ilkin, var olmuş bulunan o yüksek değerlerden edinmek, sonra, onları saklamak, karşılaştırmak, korumak, başkalarına geçirmek, genişletmek, artırmak, üretmek, onlara yepyenilerini katmak, onlardan yepyenilerini yaratmakla olur. Yük-

sek Değer yaratısında, onların kendinin sayılmasında, biliyorsunuz, toplumların, açık ya da gizli, örgütlü ya da örgütsüz, bile isteye ya da bilmeden, savaşı vardır. Öyleki, yüksek değerlerden kim daha çok edinmiş, onları kim daha çok benimsemiş, saklamış, korumuş, yaymış, başkalarına geçirmiş, genişletip artırmış ise, yüksek değerlere kim daha çok sahip çıkmış, kim onlara daha çok katmış ise, yer yüzü onun! Değil yer yüzü, öyle görünüyor ki bütün gök yüzü onun! Bütün evren onun! Nasıl ki bütün evren Tanrının. İşte öyle! Sanki Tanrı o! Sanki evrenin sahibi o!

Biz bugün, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin en büyük salonuna, büyük Türk bilgelik sever kişisi ve bilim adamı, müzik kuramcısı sanatçı Fârâbî'nin adını vermek için toplanmışsak, bu, onun, hem insanı insan yapan o özü bütün derinliği ve genişliğiyle görüp, kavrayıp bilgelik severce temellendirmiş olmasından, hem de o özü bütün ömrü boyunca içtenlikle yaşamış ve yansıtmış olmasından ileri gelir. O öz, onda, onun bütün yaşayışı olarak görünmüştür. Çünkü, Fârâbî, insanı insan yapan özün *Bitkisel* ve *Hayvansal Ruh* değil, ama, *İnsan Ruh* olduğunu anlamıştır. Ona göre, insanı insan yapan ne beslenmek ve üremek gibi Bitki, Hayvan ve İnsanda ortak olan edimleri yaratıp yöneten *Bitkisel Ruh* tur, ne de istemek ve devinmek gibi, Hayvan ve İnsanda ortak olan edimleri yaratıp yöneten *Hayvansal Ruh* tur, ama, Düşünce gibi, ne bitkide ne de Hayvanda olmayan edimi yaratıp yöneten *İnsan Ruh* udur. Bunu söylemek, İnsanı Bitki ve Hayvandan ayıran özün, insanı insan yapan özün, Kültür ve Uygarlık gibi yüksek değerleri yaratmak olduğunu söylemek demektir.

Bilindiği gibi, yüksek değerler, ancak, Çin, Hind, Mısır, Mezopotamya, Yunan, İslâm, Avrupa ve Orta Amerika Kültür ve Uygarlık çevrelerinde oluşup, varlığa gelmişlerdir. Ama, hangi takvim yılı, ya da tarihsel zaman bölümleri temele alınmış olursa olsun, -Çünkü, bunlar da kültür ve uygarlık çevresince belirlenip saptanırlar-, söz konusu çevreler yüksek değerler demeti bakımından, aynı zamanlarda, eşit gürbüzlük ve olgunluğa erişmiş değillerdendir. Öyleki, bir bu çevre, bir öteki çevre önderliği ele alarak ileriye doğru yürümüştür. Bununla birlikte, bu çevreler, çeşitli nedenlerle, bir çok yüzeylerde birbirlerine değmeyi başarabilmişler, yaratılmış ürünlerden, bir parçası ya da çoğu, bir çevrenin önde gidenlerinin ellerinde, çevreden çevreye taşınarak, tüm insanların ortak malı olmuştur. Her ne kadar, kültür ve uygarlığın bir çev-

reden öteki çevreye geçişi olayı, gerçekte, yalnız bir tek insanlık kültür ve uygarlığı olduğu düşüncesini doğrulamakta ise de, bu, herhangi bir kültür ve uygarlık çevresinin tam kendinin olan katgılarını, hem o çevrenin kendi kendisine, hem de öteki çevrelere oranlanıp değerlendirilmesine ve yüksek değerler demetinin, orada, çoğalıp artarak mı, yoksa, azalıp eksilerek mi el değiştirdiğinin görülmesine engel olmaz.

Yaklaşık olarak, M.S.1500-1900 yılları arasında, özellikle, *Rönesans*la başlayan Modern Çağ'ıyla bugün dünyamızın en parlak kültür ve uygarlık çevresi sayılan Avrupa, ilkin, büyük ölçüde, Eski Yunan Kültür ve Uygarlığı'nın yüksek değerleri üzerine dayanmış, oturmuş, sonra, onlara kendi katgılarını yaparak dikilmiş ve yükselmiştir. Gerçek bir kültür tarihçisi, gündelik etkili siyasal sonuçlar, ya da kişisel çıkarlar toplamak amacı gütmedikçe, kalıtımla geçmeyen tüm insan ürünlerinin bilimsel yönden araştırılması önünde, artık, bir "Yunan Mucizesi"nden söz açamaz. Çünkü, Yunan Kültür ve Uygarlığının, kendi temellerinde de, ya doğrudan doğruya, ya dolaylı yoldan, Mısır ve Mezopotamya Kültür ve Uygarlıklarının etkisinde kalmış olduğu doğru düşüncesi, çoktandır, uzman çevrelerden taşarak yaygınlaşmaktadır.

Arada bir, yer yer, güçlü ışık pırıltıları ve aydın çizgileri olmakla birlikte, genellikle, karanlık olan Orta Çağ Avrupasının yıkılıp, Modern Avrupanın yaratılmasında, çok aydınlık İslâm kültür ve Uygarlığının Sicilya, İtalya, Endülüs ve Güney Fransa yoluyla, Avrupaya geçip ağırlığını koymuş olması, kültür tarihçilerinin, birer birer ve ayrıntılı olarak ortaya sermiş buldukları, sayısız somut kanıt ve belgelerle aydınlattıkları bir gerçektir. XII. Yüzyılda, İslâm dünyası Kültür ve Uygarlık yüksek değerlerinin, ya doğrudan doğruya, ya yerli diller ya da ibranca aracılığıyla Arapçadan Lâtinceye, özellikle Bilim ve Bilgelik Sevgisi alanında yapılmış olan çevirilerle, Avrupaya geçmiş, bunun ardını da geç kalmandan üniversitelerin izlemiş olduğu bilinmektedir. Kültür tarihçilerinin bu olaya "XII. Yüzyıl Rönesansı" adını vermiş olmaları boşuna değildir. Demek, karanlık Orta Çağların Avrupası, Modern Çağa, Rönesans ile değil, ama, asıl, "XII. Yüzyıl Rönesansı" ile adım atmıştır. *Salerno Tıp Okulu*'nun XI. Yüzyılda eylem ve etkinliğe geçmiş olması göz önünde bulundurulacak olursa, İslâm etkisinin karanlık Orta Çağlar Avrupasına nasıl geçmiş olduğunu görmek için, XII. Yüzyılı bile beklemek zorunluluğu kalmaz. Karanlık Orta Çağlar Avrupasının aydınlık İslâm Kültür ve Uygarlık çevresine ilk değdiği tarihlerin

kökünün, hele, Harun Reşid-Karlus Magnus olayı ile ilk Haçlı Seferleri düşünülürse, daha da eskilere varmış olduğu anımsanır.

İşte, Fârâbî bu iki kültür ve uygarlık çevresinin birbirine verimli olarak değmelerinin pek çok yakınlığında yer almış bulunmaktadır. O, X.Yüzyılda yaşamıştır. Bu yüzyılda İslâm çevresi, bütün dünyanın en yüksek ve neredeyse, her bakımdan en ileri ve başka yarışmacısı bulunmayan bir kültür ve uygarlık elçisidir. Bu kültür ve uygarlık da, sırasında, yüksek değerlerin büyük bir parçasıyla, özellikle Bilim ve Bilgelik Sevgisinde, VIII. Yüzyılda başlamış, IX. Yüzyılda çok yoğunlaşmış, Yunancadan Arapçaya, ya doğrudan ya da dolaylı yoldan çeviriler aracılığıyla, Yunan Kültür ve Uygarlığına dayanmaktadır. Çeviri işi değişik yoğunluklarda, gerek Fârâbî zamanında, gerekse daha sonraları, XIII. Yüzyıllara kadar, sürüp gitmiştir. Beyrûnî'nin İslâm çevrenini, Yunan Kültür ve Uygarlığıyla birlikte Batılı sayması boşuna değildir. Ona göre, Doğu Uygarlıkları Hind ve Çindir.

Tarkan ve Uzluk gibi üçüncü ve dördüncü göbeklik dede adlarına, Fârâb (Mâ Verâ ün-Nehr'deki eski Otrar) gibi doğum yerine, yüzüne, genel kılığına, giysisine ve kaynakların tanıklığın bakılacak olursa, Fârâbî'nin türk olduğu, tartışmasız, gün gibi açıktır.

İslâmiyette, bilimsel uğraşının belirgin biçimde başlamasıyla birlikte Horasanda, Mâ Verâ ün-Nehr'de birçok bilim adamının yetişmiş, İslâm düşünürlerinin çoğunun ve Mu'tezile Akımı'nın ilk elçilerinin bu türk ellerinden çıkmış ve Merv, Merverrûz, Belh, ve Nişapûr'dan bilgelik severlerin yetişmiş olduğu bilinen bir gerçekliktir. O yönden, Türkler, İslâm'da, yalnız savaş ve yöneticilik işinde değil, kültür ve uygarlığın oluşup gelişmesinde de çok etken ağırlıklar koymuş bulunmaktaydılar. İslâmiyet doğalı 250 yıl, çeviriler başlayalı 150 yıl olduğu gözden uzak tutulmadığında, Fârâbî'nin gerek Kur'ân, Hadis Fıkıh, Lisân, Kelâm gibi İslâm Bilimlerinde, gerekse, Bilgelik Sevgisi, Matematik, ve Doğa Bilimleri gibi İslâma Giren Bilimlerde öğrenim yapmak ve eğitim görmek için, ilkin, kendi ülkesinde uygun ortam bulmuş olması doğrudur. Onun türk ellerinden kalkıp Orta Doğuda gezgincilik yapması, Bağdad, Halep, Harran ve Şam gibi yoğun kültür ve uygarlık ortamlarında uzun zaman dolaşıp durması, oralarda yaşaması, onun olgunluk ve yaşlılığı sırasındadır.

İlk çağ Yunandan sonra, Bilgelik Sevgisi öğreniminin Hellenistik Devir bitiminde, İskenderiyede tek öğretici kalıncaya değin sürdüğü, sonra Antakyaya geçtiği, orada kalan son öğreticiden biri Harranlı diğeri

Mervli, iki kişinin okuyup öğrendiği, Merv’li Ebû Yahyâ’dan, yine Mervli İbrahim ile Yohannâ b. Haylân gibi iki kişinin, Harranlıdan da İsrail ve Kuveyri gibi iki kişinin okuduğu, Merv’li İbrahim’in Bağdad’a gittiği, orada, Ebû Bişr Mettâ b. Yûnan’ı yetiştirdiği, Fârâbî’nin bu Ebû Bişr Mettâ’dan yaşca daha küçük, ama, akılca daha büyük olduğu, Yohannâ b. Haylân’dan ise Fârâbî’nin öğrenim gördüğü, Kindî’nin, daha çok, bir hekim, sayılar ve yıldızlar bilgini olduğu, kaynakların gerçek bilgelik sever olarak Fârâbî’yi andığı, İbn Sinâ’nın önünde Fârâbî’nin bulunmasında olduğu gibi, Fârâbî’nin önünde bir başka Fârâbî daha olmadığı göz önünde bulundurulacak olursa onun, *Muallim-i Sâni* (İkinci Öğretmen, Birincisi Aristoteles’tir) adıyla anılacak kadar yüce bir bilgelik sevme olgunluğuna, ancak, Platon, Aristoteles ve Plotinos üzerinde düşünme düşünme ve kendi kendisine varmış olduğunu söylemek doğru olur.

Yöneticilerden ve gündelik siyasal eylemlerden uzak durmayı bilmiş ve başarmış olduğu için, Fârâbî, kendini Bilim, Bilgelik Sevgisi ve Sanatla uğraşmaya ve öğrenci yetiştirmeye büsbütün verebilmiştir. O, her ne kadar, Kur’an âyetlerinden bir kaçını genişletmeyle anlam vererek, “Cin”, “Millet”, Fıkıh ve Tasavvuf gibi din, ve Şiir, Kafiye, Kinaye, Lûgat gibi edebiyat konularını ele almış ise de, asıl Bilim, Bilgelik Sevgisi ve Sanat konularında uğraşmış bir bilim adamıdır, derin müzik bilgisiyle ün salmış bilgin bir sanatçıdır, İslâm Kültür ve Uygarlık Çevresinin tutarlı yapı kuran üç büyük bilgelik severinden ilkidir.

Fârâbî, bilim alanında, Matematik, Yıldız Bilim, Müzik, Doğa Bilim, Biyoloji, Ruh Bilim ve Tıp üzerine yazmış, bu arada, Firâset, Mizâc, Simya ve Astroloji ile de ilgilenmiştir. O, bilimlerin sayılması, sıralanması, bilmin sonuçları gibi genel konuları ele almış olmakla birlikte, insanın zihin yeteneklerine önem verip, alışkanlıkları yıkarak, Hareket, Kuvvet, Ağırlık, Zaman, Mikdar, Boşluk, Uzam, Nicelik, Sınırsız, Sonlu, Işık, Ses, Isı, hava katmanı olayları, gök nesnelere gibi Doğa konularını, ya tek başına ele almış, ya da o konularda Aristoteles’in yapıtlarını genişletip açmış, Biyolojide canlıları incelemiş, Yıldızlar Biliminde Ptolemaios’u genişletmiş, açmış, Matematiğe Giriş yazmış, tasarı geometriyi ele almış, Ökleides’i genişletip açmış, Tıpta Hippokrates ve Galenos ile, Ruh Bilimde Aristoteles ile ilgilenmiş, Müzikte, giriş kitapları yanında, çok özel uzmanlık gerektiren müzik konularına yanaşmış, o alanda yine çok büyük görünümlü genişletmeler ve derin etkili yapıtlarıyla bilimsel katgılarda bulunmuştur.

Bilgelik Sevgisinde, giriş kitapları, bilgelik sevgisinin tanımı, adı, ortaya çıkışı, gerekliliği, bilgelik severlerin adları gibi genel konularda, “Zât”, töz, “Mâhiyet”, “Huviyet”, “Tabiat”, bir, birlik, atom, kuvvet, sonlu, sonsuz, maddeden ayrı tözler gibi özel konularda yazmış, ya da eklentiler bırakmıştır. Ama, bilgelik sevgisinin Bilgi, Varlık ve Değer gibi üç temel alanında monografiler, özetler, Aristotelesle ilgili küçük, orta, ya da büyük boyda kısaltmalar, çok büyük görünüşlü genişletmeler yapmıştır. Bilgelik Sevgisinin Bilgi alanında, Bilgi Teorisi ve Mantık, ve Bilgi Psikolojisi dallarında, her konuyu ya parça parça, ya da tümce, ayrıntılı monografiler halinde ele alarak Akl ve *Organon*’un yedisini Aristoteles’in biri de Porfirios’un olan sekiz mantık kitabını giriş, eklenti, özet, orta ve büyük boyda kısaltma ve genişletmeler yoluyla işlemiştir. Bilgelik Sevgisinin Varlık ve Değer alanlarında ise, örgülü ve temelli ana yapıtlar vermiştir. Ayrıca, Aristoteles’in ve Platon’un bilgelik severce görüşlerini ve yapıtlarını tanıtmış, aralarında bir uyum aramış, Afrodisyas’lı Aleksandros’un, Yohannes Filopponos’un, Râvendî’nin, Râzî’nin düşüncelerini tartışmıştır.

Fârâbî, doğrudan doğruya, ya da dolaylı yoldan, İbn Sinâ, İbn Tufeyl, İbn Bâce, İbn Rüşd gibi müslüman, Yahyâ b. ‘Adî, Albertus Magnus, Roger Bacon, Gundissalinus, Aquino’lu St. Thomas gibi hristiyan, İbn Meymûn gibi yahudi olan apayrı ve karşıt dinlerden büyük öğrenciler yetiştirmiş, onları kuvvetle etkilemiştir. Bu durum, o zamanın din ortamına ve yöneticilik anlayışına aykırı gibi görünebilir, ya da sayılabilir ise de, Fârâbî gibi, kökünü tanrısal esinden değil de İnsan aklından alan *Hümaniteler* ile durup dinlenmeden uğraşanların birbirlerine insan ürünlerini sunarken, genellikle, dinlerinin özden uzaklaşmış biçimlerini değil, tam tersine, dinlerinin özlerini, kendi konularını ve İnsan’ı düşünmüş olmaları gerekir.

Fârâbî’nin doğrudan doğruya öğrencisi olan Yahyâ b. ‘Adî, özgür Müslüman yönetiminde arapça yazan hristiyanlardan biridir. O, hristiyan topluluğu, bütün hristiyan görüşlerin üzerine çıkarak, Müslümanlara karşı savunmuştur. Ama, işin kökünde, o, ödevi gereği bir din savunucusu, beğenisi gereği ise bir bilgelik severdir. Onun “Mantıkçı” adıyla anılmış olmasının nedeni de bu olmalıdır. Ona göre mantık “Kuramsal bilimde doğruyla yanlışı, eylemsel bilimde iyiyle kötüyü birbirinden ayırdeden araç işini gören bir sanattır”. Düşünce alanında, var olanların var olmaları bakımından, ne olduklarını anlatmaktan, yani, bilimde doğruyu bilmekten, eylem alanında ise, iyiyi elde etmekten, kö-

tüden kaçınmaktan, yani, ahlâkta iyiyi yapmaktan daha tam bir mutluluk yoktur. Mantık, işte bu iki tür mutluluğun da anahtarıdır. Yahyâ b. 'Adî'nin diğer öğretmeni hıristiyan Ebû Biş Mettâ'da, Mantığın Doğru ile Yanlış ayırdetme görevi var ise de, İyi ile Kötüyü ayırdetme görevi olmadığına göre, Mantığın mutluluğun anahtarı olduğu düşüncesinin ona öğretmeni Fârâbî'den gelmiş olması pek çok akla yakındır. Çünkü, Fârâbîye göre, bilgi mutluluktur. Bilgiye ulaştırın kapının açılması işini bir giriş sanatı olan Mantık üzerine almıştır.

Yahyâ b. 'Adî, her ne kadar, insanlığa yön veren dehâlardan biri değil ise de Bilgelik Sevgisi, Din, Ahlâk ve Mantık alanlarında yazmış, öğreticisi Fârâbî ile İbn Sinâ arasında M. S. 900-1000 yıllarında yaşamış olan bilgelik severleri yetiştirmiş bir kişidir. Zamanın ünlü çevirmeni, çeviri düzelticisi, kitaplarla çok sıkı ilgisi olan yorulmak bilmez yazma karşılaştırmacı ve çoğaltıcısıdır. Platon, Aristoteles ve Teofrastos gibi Yunan bilgelik severleri ve bilim adamlarının en önemlilerinin yapıtlarının gerek çevrilmesi, çevirilerin düzeltilmesi, çevirilerin kimler eliyle ve hangi yolla, doğrudan doğruya mı Süryânca aracılığıyla mı yapıldığını gösteren dizgeler düzenlemesi, gerekse, yazmalara eklentiler yapması, bu yapıtları öğrencileri yardımıyla karşılaştırarak, olabildiği ölçüde düzeltmeli metinler kurup, bunları kendi elleriyle çok sayıda çoğaltması ve öğrenci yetiştirmesi yoluyla olsun, Yahya b. 'Adî, Yunan Kültür ve Uygarlık yüksek değerlerinin saptanması, geçirilmesi, taşınması ve yayılmasında önemli bir ağırlık koymuştur.

Fârâbî, Yahyâ b. 'Adî'den sonra da hıristiyan bilgelik severler üzerindeki etkisini sürdürmüştür. Hıristiyan Orta Çağların en büyük ve resmî bilgelik severi Aquino'lu St. Thomas, çok uzak görüşlü bir uygarlık dâvasının, Din ile Bilim ve Bilgelik Sevgisinin uzlaştırılması dâvasının çözümlenmesinde, Fârâbî'ye dayanmış olduğu gibi, tümcelerine varıncaya değin, Tanrının varlığını belgitlemekte, Tanrının adlarını ve niteliklerini anlamakta, Tanrının yaratma gibi eylemlerinin açıklanmasında, Tanrının Aklının *İdeaların* yeri olduğu düşüncesinde, Fârâbî'den esinlenmiş, onun görüşlerini benimsemiştir. Aquino'lu, etkisini götürmüş olduğu her yere, Descartes'a, Leibniz'e ve Çağdaş yeni-Tomacılara, ister istemez, Fârâbî'nin çözümlerini de getirmiştir. Fârâbî'nin Aquino'lu dan önce, Gundissalinus, Roger Bacon, Albertus Magnus gibi düşünürleri, Aquino'ludan sonra da Geç Hıristiyan Orta Çağları, özellikle, Geneller Kavgasında etkilemiş olduğuda çok iyi bilinmektedir.

Fârâbî'nin dolaylı öğrencileri arasında, sırada ilk gelen, İslâmın tutarlı yapı kuran ikinci büyük bilgelik severi İbn Sinâdır. İbn Sinâ, daha ilk adımda, kendi başına uzun zaman hiç anlayamamış olduğu Aristoteles'in *Doğabilim Ötesi Kitabı*'nı, Fârâbî'yi okuduktan sonra anlayabilmiş olduğunu söylemektedir. O bununla durmayıp, aynı zamanda, *Mantıkiyyât*, *Tabiiyyât*, ve *İlâhiyyât* alanlarında da, doğruca, ve çok yaygın olarak, baştanbaşa Fârâbî'nin etkisinde kalmıştır.

İbn Sinâ'dan sonra, Fârâbî'nin dolaylı öğrencilerinden sırada ikinci gelen İslâmın tutarlı yapı kuran üçüncü büyük bilgelik severi İbn Rüşd de, hep o etkiyi sürdürmüştü, özellikle, Bilgelik Sevgisi ve Din arasındaki uyumu sağlamakta, Fârâbî'den geniş ölçüde yararlanmıştı. Ona göre Bilgelik Sevgisi doğrudur, Din de doğrudur. Doğru doğruya aykırı olamaz. O bakımdan, Din ile Bilgelik Sevgisinin arasında da bir ayrıcalık bulunamaz. Din Bilgelik Sevgisini iteklemek ve kovalamak şöyle sursun, tam tersine, çağırır ve zorunlu kılar. Çünkü, Din, gerçek bilmi, yani Tanrıyı, diğer varlıkları, öte dünyadaki mutluluğu, mutsuzluğu ve gerçek eylemi, yani, mutluluk veren şeylere yönelmeyi, mutsuzluktan kaçıp kurtulmayı öğretir. Bilgelik Sevgisi ise, "Varlıkları, onları düşünmek ve onların yapılaşlarını bilmek yolundan, bir yapıcıyı göstermek yönleriyle değerlendirir" Din, Tanrıyı ve yaratıklarını akıl yoluyla benzetme yaparak bilme buyruğunu verdiği için, onunla özcek bir olan Bilgelik Sevgisi, Din yönünden yapılması kaçınılmaz bir eylemdir.

Yahudi dünyasının, Filon bir yana, tutarlı yapı kuran birinci büyük bilgelik severi İbn Meymûn (Maimonides) da, tümcelerine varıncaya değin, Mantıkta, baştanbaşa, Fârâbî'nin etkisinde kalmıştır. O, Yahudi bilgelik severi Samuel b. Tibbon'a "Sana, Mantıkta, Fârâbî'nin yapıtlarından başkasını sağlık vermem" diye yazmıştır. Fârâbî'nin Yahudi bilgelik sevgisi içerisindeki yeri, İbn Meymûndan, İspanya ve Güney Fransa yahudilerinden tâ Spinoza'ya ve Spinoza'nın çağdaş etkilerine varıncaya değin, belirlenebilecek ölçüde alabildiğine büyük bir önem taşır.

Fârâbî'nin bilgelik sevgisi konusunda ortaya koymuş olduğu yapıtlarından anlaşıldığına göre, o, hem yerinde anlayış, köklü kavrayış, derine inmiş, tümü sindiriş gibi kendi yeteneklerine ve çevirilere dayanarak, yazmış olduğu çok sayıda monografileri, özetleri, küçük, orta ve büyük boy kısaltmaları, ya da genişletmeleriyle, Aristoteles'in Varlık, Bilgi, ve Değer alanlarındaki düşüncelerini ve Platon'u, gerektilikçe Plotinosçu yoldan, İslâm çevresine geçirmiş, anlatmış, açıklamış, tanıtmış, öğretmiş,

yerleştirmiş ve benimsetmiştir, hem de, yürekli girişim, yüksek bireşim, geniş görüş, olgun bütünleşmiş, engin düşünüş ve yetkin çözümleyiş güçleri, özgün tutumu ve bakışıyla yazmış olduğu kendi yapılarında sonuçları etkin, çözümleri seçkin, uzun geçerlikli, uyumlu, özgün ve yüksek düzeyden, kendi bilgelik sevgisinin ürünlerini vermiştir.

Onun bütün bilgelik sevgi, baştanbaşa özgün ve kendi buluşu olan şu en dipteki temel düşünceye dayanır: Öz ile töz, Tanrıda bir ve özdeşdir; oysa Tanrıdan başka her şeyde bir ve özdeş değildir. Tanrının özü her ne ise Tanrının tözü işte odur, Tanrının Tözü her ne ise, Tanrının özü de işte odur. Töz bireysel varlıktır, Öz ise, bir şeyi -o şey her ne işte o şey yapandır, bir şeyi başka bir şey olarak değil de işte o şey olarak, kendisi olarak belirleyen ilkedir. Bu belirleme ilkesi, yokluk demek olan hiç belirleme almamış olan ilk Ana Maddeyi, onun üzerine gelerek, belirlenir, yani, İlk Ana Maddeye, ya da Yokluğa -Hiçliğe değil!- belirleme vermek demek, bireysel varlığı varlığa getirmek, bir tözü o töz olarak oluşturmak demektir. Bu durumda, bireysel varlık, ya da töz, belirsizin belirleme almış olmasıdır.

“Tanrı olarak var olmak” belirlemesini, Tanrı hiçbir kimseden almaz, kendi kendisinden alır. O’nun varlığı, başkasıyla değil, kendi kendine zorunludur. Oysa, Tanrı, Kendisinden başka her şeye, bireysel varlığını, onları maddeden ayrı birtakım Akıllar aracılığıyla düşünerek, verir. Bu, Tanrının belirsizi belirlemesidir; bu, Tanrının sonsuz iyilik, yetkinlik ve güzelliğinden ötürü, kendi varlığının taşıy yayılmasıdır. Tanrıdan başka her şeyin varlığı kendiliğinden zorunlu değil, başkası ile, Tanrı ile, zorunludur. Öyleki, Tanrının varlığı ortadan kaldırılrsa, bunlar baştan başa varlıklarını yitirirler, ama bunlar ortadan kaldırılrsa, Tanrı öylece varlıkta kalır.

Tanrı dışında, varlığı başkasıyla zorunlu olan tüm bireysel varlık alanı: Maddeden ayrı Akıllar, Göksel cisimler, Dört unsur ve bunlar arasındaki ilişkileriyle ya zorunlu, ya da çoğunluk, eşitlik ve azınlık basamaklarında olanaklı olan Ay-üstü ve Ay-altı evrenidir.

Fârâbî’nin birbirinden özgün ve derin düşünce ürünleri olarak Bilgelik Sevgisine yapmış olduğu bir çok katgıları arasında, özellikle, şu üçü, arka arkaya işte şimdi söylemiş olduğumuz bu en dipteki temel üzerine dayanırlar: 1. Gerçek, Doğru, İyi ve Güzel’in bir ve özdeş olduklarını göstermek. Uzak görüşlü bir kültür ve uygarlık dâvası olan Din ile Bilgelik Sevgisi ve Bilim arasındaki çatışmayı ortadan kaldırmak, onları uzlaştıran uyum

sağlamak. 3. İnsanın ve toplumun mutluluğu sorununa bir çözüm getirmek. Bu üç önemli bilgelik sevgisi sorununu çözmek için, Fârâbî, büyük bir beceriyle, yeni bir akıl öğretisi geliştirmiş, bunu Aristoteles'in eldeki ruhbilim yazılarında çözmeden bırakmış olduğu çok önemli bir düğümü açarak ve Platon'un gerçek varlıklar olan *İdealar*ına bir yer bularak, onları bir yere yerleştirerek başarmıştır.

Bilindiği gibi, Aristoteles'te, her bireysel varlık, varlığa gelmek için belirlenecek bir madde ile, belirleyecek bir suret ister. Madde edilgin, suret ise etkin ilkedir. Edilgin olan kendi kendisine etkinleşmez, onu bir etkinleştiren gerekir. Bireysel varlığın maddesine, o bireysel varlığın suret'ini verme işini bir başka etkin neden yapar. Akıl denen bireysel varlık için de durum böyledir. Edilgin akıl, etkin akıl durumuna geçiren bir *Hep Etkin Akıl* vardır, bu, insana dışarıdan gelir. Acaba nereden? İşte Aristoteles'in çözmeden bırakmış olduğu düğüm budur.

Fârâbî, hem Aristoteles'in kendisine kadar gelmiş olan bilgelik sever kişilerde bir türlü uygun yer bulamamış olan bu *Hep Etkin Akıl*'a hem de Platon'un gerçek varlıklar olan *İdealar*ına yer bulmuştur. Bu, değişmeyen Ay-üstü evreniyle, değişen Ay-altı evreninin tam arasında, sınırda yer almış olan Ay'ı devindiren Akıldır. Bu Akıl, *Hep Etkin Akıl*'dır. İlk köklerini Mezopotamyadan almış olan ve Sabîiler arasından çıkıp yayılmış ve Yıldız Bilimde, tâ, "Çekim" kavramı ortaya atılncaya değin varlığını sürdürmüş bulunan Göksel Cisimlerin herbirinin birer akıl eliyle çevrimsel olarak devindirildikleri görüşü unutulmayacak olursa, ortada şaşırarak bir yön kalmaz.

Hep Etkin Akıl, gölgelerin değil, *İdeaların*, özlerin, gerçek varlıkların yeridir ve hep etkindir. Onun hiç bir edilgin yanı ve yönü yoktur. Bu demektir ki, O, hiç durmadan, Gerçek, Doğru, İyi ve Güzel idealarını düşünür. Bu idealar Tanrıdan-Tanrı onları düşünmekle-yayılp taşarak, diğer Maddesiz akıllar aracılığıyla gelmişlerdir. Tanrıda Bilen, Bilinen ve Akıl hepsi bir olduğu için, *Hep Etkin Akıl*'da yer almış ve Tanrıdan taşıp gelmekte olan bu Gerçeklik, Doğruluk, İyilik ve Güzellikler de, öylece, özcek birdirler. Gerçeklik, Doğruluk, İyilik ve Güzellikler taşıp yayılmış oldukları kaynağa bir kaç adım ötedeki Tanrı düşünceleridir.

Beslenme ve üremeyi yöneten bitkisel, isteme ve devinmeye yöneten hayvansal ruh düzeyini aşılıp ta, düşünceyi yöneten *İnsan Ruhu*'nun gereklerine uyanlar ve edilgin akıllarını hep etkin tutanlar, işte bu

Hep Etkin Akıl ile ilgilerini hiç kesmeyenlerdir, bu akla ulaşanlardır. O'nun ile birleşenlerdir. O'na varıp oradaki *İdealari* yüzyüze, akıl gözüyü- le görenlerdir. Bunlar bilgelik severler, bilim adamları, Peygamberler, gerçek yöneticiler ve gerçek sanatçılardır, bizim deyimimizle, kültür ve uygarlık yüksek değerlerini yaratmış olanlardır. O halde, Doğrulukların tutucusu bilim adamı, iyiliklerin tutucusu Peygamber, ya da gerçek yönetici, Güzelliklerin tutucusu gerçek sanatçı, Fârâbî'ye göre, özde birdirler. Doğru, İyi ve Güzel birer Gerçek olmakla gerçekliğin tutucusu bilgelik sever ile bilim adamı, Peygamber ile yönetici ve sanatçı arasında, özcek, bir ayrıcalık kalmaz. Ayrıcalık görünüştedir. Ayrıcalık, Gerçekliği, bilgelik severin gerçek olmak, bilim adamının doğru olmak, Peygamber ya da yöneticinin iyi olmak, sanatçının ise güzel olmak bakımlarından ve açılarından ele almış olmalarındandır.

Fârâbî'nin geliştirilmiş olduğu bu öğretiye göre, Bilgelik Sevgisi ve Bilim gerçek, doğru, iyi ve güzeldir. Din de öyle. Gerçek gerçeğe, doğru doğruya aykırı olmaz. Bilim ve Bilgelik Sevgisi de Dine aykırı olmaz. Bilgelik sever ya da bilim adamı Gerçeği ve Doğruyu kendi yolundan, bilimsel yöntemle, *Hep Etkin Akla* ulaşarak, O'na vararak, onunla birleşerek, onunla bir olarak tanır, orada gördüklerini *kanulama ve belgeleme yolundan*, dile getirir. Peygamber de, Gerçeği, Doğruyu, İyiyi ve Güzeli, kendi yolundan, tanrısal esinle *Hep Etkin Akla* ulaşarak tanır, orada gördüklerini *İnandırma yolundan*, dile getirir. Bilgelik Sever ve Peygamber, her ikisi de, bir Gerçeği, bir Doğruyu görürler, ama, onlar ayrı ayrı biçimlerde dile getirilmişlerdir.

Hep Etkin Akla varanlar, orada hep bir şeyi, Gerçek, Doğru, İyi ve Güzeli, tanrısalı, en sonda, Tanrıyı görmekle, bizim deyimimizle, Bilim, Bilgelik Sevgisi, Teknik, Ahlâk, Din, Sanat gibi kültür ve uygarlık yüksek değerlerini yaratmakla, böylece, tanrısal, kutsal, tanrılık, kutluk eylemleri yapmakla birbirleriyle birleşirler, kenetlenirler, bir tek olurlar. Böylece, özde, Din ile Bilgelik Sevgisi ve Bilim, Peygamber ile bilim adamı ve Bilgelik Sever arasındaki ayrıcalık ortadan kalkar, yok olur.

Hep Etkin Akla varmak, bu dünyada Gerçek, Doğru, İyi ve Güzeli tanıtan Bilgelik Sevgisi, Bilim ve Sanatla uğraşmak, böylece, insan ruhunu arıtmak, temizlemek, yıkamak yoluyla olur. İnsan için ölümsüzlük gizemi işte burada saklıdır. Bu, *Hep Etkin Akıl* aracılığıyla, Tanrı Akhyle birleşmektir, Tanrıya yönelmektir, Tanrıya varmaktır, Tanrıyı görmektir. Bu da insan mutluluğundan başka bir şey değildir. İnsanın tada-

bileceği en yüksek mutluluk işte budur. Topluluğun mutluluğu ise, toplum yöneticisinin, Gerçeklikler, Doğruluklar ve Güzellikler yeri olan bu *Hep Etkin Akıl* ile birleşmesiyle, onun Gerçeği, Doğruyu, İyiyi ve Güzeli tanıyıp bu bilgilere göre toplumu yönetmesi, bireylerin de o yöneticiyi izlemesi yoluyla olur.

Bireyin kendi mutluluğuna ermek, Yöneticinin toplumu mutluluğa erdirmek için *Hep Etkin Akıl* ile birleşmeleri demek, *İnsan Ruhu*'nun kendine özgü edimlerini gerçekleştirilmesi demektir. Bu, söylemiş olduğumuz gibi, kültür ve uygarlık yüksek değerlerini edinmek, öğrenmek benimsemek, korumak, saklamak, biriktirmek, başkasına geçirmek, artırmak, genişletmek ve yaratmaktan başka bir şey değildir. İşte birey ve topluluk için mutluluk yolu budur.

Fârâbî, bütün yaşantısını Bilim, Bilgelik Sevgisi ve Sanat gibi kültür ve uygarlık yüksek değerlerini öğrenmek, edinmek, diğerlerine yaymak, genişletmek ve onlara yepyeni, göz alıcı katgılarda bulunmakla geçirmiştir. Yaşayışı sırasında, yönetici etekleyecek yerde, hem, kökünü Tanrısal esinden değil, Bilgelik Sevgisi Bilim ve Sanat alanlarında insan aklından alan *Hümaniteler* ile, hem de, Doğa ortasında öylece kalmış insan sorunuyla ardi arası kesilmeden, bıkip usanmadan uğraşmış olması, dili, dini, ırkı ne olursa olsun, öğrenmek isteyen her insana, yine insanın ürünlerini ve yaratılarını sunmakta eli ve gönlü çok açık davranmış bulunması, ona, mantıkçı, bilgelik sever, bilim adamı, sanatçı gibi büyük yönlerini en anlamlı biçimde ve bütün varlığıyla yansıtan İkinci Öğretmenliği yanında, bir anakronizmadan çekinmeden, gerçek *hümanist* gözüyle bakmak olanağını da sağlamaktadır. Bu yönleriyle, Fârâbî'nin Orta Çağda, Modern Çağda ve Çağımızda, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi düşünürler, bilim adamları, bilgelik sevenler ve sanatçılar üzerindeki etkisi geniş ve derin olmuştur. Özellikle, XIX. Yüzyıl sonlarına doğru başlamış bulunan Fârâbî incelemelerinin 1930'lardan bu yana, Batıda ve ilgili çevrelerde, niçin hemen hemen bir yarışma halini almış olduğu sorusu yanıtını işte bu gerekçelerde bulmaktadır.

Kültür ve uygarlık yüksek değerlerini yaratanları değerlendirmek, değerliye değerini değerince verebilmek, her halde, değerli sayılanların bir haylisini yokladıktan sonra olur! İnsan, böylece, değerliler arasında yüksek değerlileri arayıp bulur, seçip çıkarır, onları görünce insanlık adına sevinç duyar, kıvanır, yüzü gözü ışıır, aydınlanır.

Bugün, hangi değer ya da değerlerin yüksek ve seçkin olduğunu saptamakta, kökten bir değerler sarsıntısı geçirmekte olan dünyamızda, bir yaşama tutanağı, bir yaşama dayanağı, bir değer ya da değerler sığınağı arayan yaşlı, genç her insana-İnsanın ne olduğunu ve ne olmadığını, insanın kendi yeteneklerine dayanarak, doğayı aşıp yüce Tanrı katına Bilim, Bilgelik Sevgisi ve Sanatla erişip sonsuzlaşma ve gerçek mutluluğu tatma olanakları yoluyla göstererek- Fârâbî'nin yakmış bulunduğu ışığın vermekte olduğu umutla diyebiliriz ki: Düşüncelerinin ve yaşayışının özü bu olan çok yüksek değerli büyük Fârâbî'nin adını Bilim, Bilgelik Sevgisi ve Sanat Fakültesi olan Fakültemizin en büyük salonuna vermek, onun için yapılabilecek şeylerin en küçüğüdür; görevi, kültür ve uygarlığın kökü olan bilgiyi edinmek, saklamak, korumak, yaymak, başkalarına geçirmek ve artırmak olan en yüksek örgütlü öğretim ve araştırma topluluğu üniversitenin amacına uygun bir davranıştır; hayatta gerçek yol göstericinin bilim olduğunu söyleyerek, bizden, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmamızı isteyen ölmez Atatürk'ün anısına en katıksız ve içten saygıdır.